

Lise Zurné

Wie wil de kolonist zijn?

Historische *re-enactments* van de dekolonisatie

Promovenda Theorie en Methoden van de Geschiedenis

?

Op 5 maart 2016 stond ik in een uniform van de *Tentara Sukarela Pembela Tanah Air*, de Verdedigers van het Vaderland, voor een koloniaal fort, midden in de Indonesische stad Yogyakarta. De parkeerplaats van het fort was getransformeerd tot een podium: er lagen juten zakken, houten barricades met prikkeldraad, en groene tonnen met daarop het logo van de Bataafse Petroleum Maatschappij geschilderd. Deze zelfgemaakte attributen dienden ooit als schuilplaats voor de onafhankelijkheidsstrijders tegen de kogels van het koloniale leger.

Ik had mij destijds drie maanden ondergedompeld in de wereld van de *historical re-enactments*. Veel landen kennen hedendaagse historische nabootsingen van grote veldslagen zoals die van Waterloo (BE), de Slag bij Gettysburg (VS) en in Nederland bijvoorbeeld de Slag om Grolle. Vaak worden deze *re-enactors* afgedaan als mannen die simpelweg soldaatje willen spelen. Zeker in de academische wereld is er tot nu toe weinig aandacht geweest voor deze populaire vorm van het beleven en representeren van het verleden. Dat, terwijl toch duizenden mensen zich regelmatig in deze ‘gevechten’ mengen. Mijn huidige onderzoek richt zich op deze *re-enactors* en hoopt inzichten te bieden in de hedendaagse interpretatie van het verleden. Waar meestal de ‘verre’ vijand wordt nagespeeld richt ik me op de *re-enactments* van een ‘dichtbij’ verleden: de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie van Indonesië. Daarbij ga ik er vanuit dat, door hun nabijheid, deze historische episodes nog steeds gevoelig liggen en daarmee noodzakelijk ethische dilemma’s oproepen. Wat voor keuzes maken *re-enactors* daarin? Wat laten ze wel en niet zien? Hoe ‘speel’ en representeer je bijvoorbeeld lijden, executies of ander buitengewoon geweld? En is het moeilijk, om de ‘vijand’ te spelen? Of juist niet, in Indonesië leek de rol van de KNIL soldaat het meest geliefd want, “zij zagen er gewoon zo cool uit, toch?”, aldus een van de deelnemers.

Wat *re-enactments* onderscheidt van andere populariserende genres is de zintuigelijke ervaring die het biedt aan de deelnemers. Het gaat om het zo goed mogelijk nabootsen van de omstandigheden van het verleden om je zo te kunnen inleven in de historische personages en de keuzes die zij gemaakt hebben, oftewel: de geschiedenis leren van ‘binnenuit’. Het belang van de zintuigelijke ervaring geldt niet alleen voor de *performance* – ook vooraf aan deze momenten zijn *re-enactors* fysiek bezig met het zich eigen maken van het verleden. Bijvoorbeeld door zelf wapens en militaire objecten te maken, trainingsweekenden te organiseren waarin militaire strategieën worden geoefend, tot het samen drinken van een borrel in stijl: oranje bitter. Volgens sommige academici is de toenemende interesse in de ‘tastbaarheid’ van het verleden onderdeel van een affectieve turn waarin de focus zou liggen op de individuele

ervaring en het dagelijks leven in plaats van politieke processen. De vraag luidt dan ook: kunnen zintuigelijke ervaringen helpen in het genereren van kennis?

Alhoewel re-enactment zeker onderzoek vereist naar de historische episode in kwestie heeft mijn eerdere onderzoek uitgewezen dat ze niet altijd uitnodigen tot kritische discussies over de representatie van het verleden. Controverses werden liever uit de weggegaan, waarbij er voornamelijk een geromantiseerd beeld van het verleden werd geschetst met de nadruk op kameraadschap en eenheid. Re-enactment onderzoekers stellen dan ook dat *re-enactments* door de fysieke en psychologische ervaring voornamelijk leiden tot een ander soort kennis, namelijk een *bodily knowledge*. Dit perspectief vraagt om een onderzoeksmethode die zich dan ook richt op de 'ervaring' van het naspelen van het verleden: *sensory ethnography*. Daarmee wordt niet alleen de zintuigelijke beleving van de onderzochte deelnemers onderdeel van de analyse, maar ook die van de onderzoeker zelf.

Terug naar 5 maart 2016, waar het geluid van sirenes over de speakers schalde, het signaal voor het begin van het gevecht. Waar in een film of musical de narratieve structuur gecontroleerd wordt en talloze malen geoefend, biedt een re-enactment tot op zekere hoogte ruimte voor eigen invulling. Door deze 'speelruimte' zouden deelnemers zoals ik de 'echte' oorlog ervaren. Maar door de talloze explosieven die afgevuurd worden, het geluid van gewerschoten over de speaker en schuilend achter mijn camera, word ik voornamelijk overrompeld door alles dat op mij af komt. Voor mij leek het één grote chaos. Ik zag hoe, terwijl sommigen zich braaf in het gevecht mengden, anderen voornamelijk leken te schrikken van de harde knallen en de rook. Een paar leken niet precies te weten wat ze moesten doen of waar ze hun geweer op moesten richten, en keken vooral toe vanaf de rand van de gevechtlijn. Het leek voor sommigen dan ook een opluchting toen het volkslied Indonesia Raya over de speakers galmd: de republikeinse soldaten hadden toch de Nederlanders weten te verslaan. Dus zo voelde oorlog! Waar velen de intenties van *re-enactors* bevroegen en kritische vragen stelden over hoe zij met het verleden omspringen heeft de *re-enactment* op 5 maart mij in ieder geval een ding geleerd: dat 'oorlog', zelfs met de volle wetenschap dat het gespeeld is, toch best eng, onvoorspelbaar en chaotisch is, en dat misschien niemand in de gevechtlijn echt weet waar hij of zij mee bezig is. Alsnog een sensorische ervaring, die van nut kan zijn voor de geschiedschrijving.

Verder lezen

Gapps, Stephen. "Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history." *Rethinking History*, 13, 3 (2009): 395-409.

Groot, Jerome de. *Consuming history: Historians and heritage in contemporary popular culture*. London, 2009.

Landsberg, Alison. *Prosthetic memory: The transformation of American remembrance in the age of mass culture*. New York, 2004.

Pink, Sarah. *Doing sensory ethnography*. London, 2009.